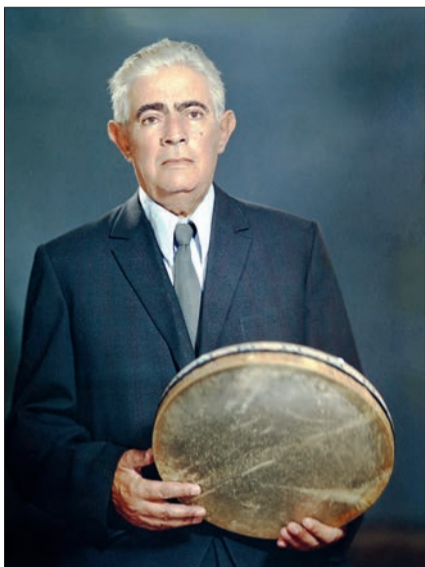

Şuşa ili - 2022

İlhamə Rəsulova

Ən məşhur şuşalılardan söz düşəndə yəqin ilk yada düşən XX əsr Şuşa musiqi məktəbinin tanınmış nümayəndəsi, Xalq artisti Xan Şuşinski olar. O, məşhur Cavanşirlər nəslinin nümayəndəsidir. Xan Şuşinski 1901-ci ildə Qarabağ xanlığının banisi Pənahəli Xanın kəndində doğulmuşdu. Anası Bəyimxanım da Cavanşirlər sülaləsindən, Behbud bəyin nəslindən idi. Atası ona Şuşada evi olmaqla yanaşı, Xanbağı yaxınlığında Balıca kəndində böyük mülkü var idi. Sonralar, Sovet hakimiyyəti qurularkən qolçomaq adlandırılmış, səsi əlindən alınmışdı. O zaman bütün bəy, xan nəslinin nümayəndələri təqib olunurdu. Xan Şuşinski bu təhlükələrdən uzaqda qalmasının tək səbəbi hansı nəslin nümayəndəsi olduğunu kimsənin bilməməsi idi. Heç kim onu İsfəndiyar Cavanşirov adıyla tanımır. Atası ona İsfəndiyar adı vermiş, Xan adını ustası İslam Abdullayevdən, "Segah İslam"dan almışdı.

"Segah İslam" məclislərinin birində yeniyetmə İsfəndiyarın səsinə bəyənib, özünə şagird götürmüşdü. Bir dəfə "Segah İslam" İsfəndiyarla birgə Ağdamın Novruzlu kəndində məclisdə imiş. Qramofonda Təbrizli Əbülhəsən xanın ifasında "Kürd Şahnazı"ni dinlədikdən sonra İsfəndiyardan da eyni muğamı oxumasını istəyir. Hər kəs gənc xanəndənin ifasını heyranlıqla dinləyir. Ustası bu mü-kəmməl ifadan sonra üzünü məclisdəkilərə tutub deyir ki, Əbülhəsən İranda xandır, İsfəndiyar da bu gündən Azərbaycanda xanəndələrdir. Xanıdır. Adı olsun Xan. O dövrdə ustad sənətkarlar val-larına səs yazdırmaq üçün Polşaya gə-dirdilər. Polşada bütün familiyaların so-nunda "ski" birləşməsindən istifadə edilirdi deyər, xanəndə Xan da sonralar belə-cə olmuşdu Xan Şuşinski.

Burda kiçik bir haşiyyə çıxmaq yerinə düşərdi. Xanəndə Əbülhəsən xalq içindən çıxmış sadə bir rəiyyət idi. İran Şahı Əhməd Şah onun sənətini yüksək qiymətləndirib, ona Xan titulu, böyük mülk, var-dövlət hədiyyə etmişdi. Şah bu xanəndənin səsinə o qədər vurulmuşdu ki, kəndli balası Əbülhəsənə Xan titulu verərək, onu Təbriz şəhərinin valisi təyin etmişdi. Əbülhəsən Xan İq-

Xanın qızı: Hər zəngi atama böyük qürur verirdi

"Şuşanın dağlarına" görə incidilən, "balam hani" deyib haray çəkən, Məşədi İbada toy edən Xan

bal istədiyi vaxt dəvətsiz Şah sarayına daxil ola bilən nadir adamlardan biri idi.

Xanəndənin qızı, Xan Şuşinski Fondunun rəhbəri Bəyimxanım Verdiyevanın "Yeni Azərbaycan" qəzetinə danışdığına görə, 1919-cu ildə Xan Şuşinski hərbi xidmətə cəlb edilir. Xanı tanıyan hərbiçinin öz sənəti ilə yenidən yaranmış müstəqil respublikaya daha çox xeyir verə biləcəyini əsas götürərək, Xan Şuşinski hərbi xidmətdən azad edilir.

"Xan Şuşinski 1939-cu ildə Mircəfər Bağırovun göstərişi ilə 24 saat müddətində yaşadığı Ağdam şəhərindən Bakıya köçürülür. Bakıda qaynar yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olan Xan tez-tez xarici ölkələrə, müxtəlif rayonlara qastrollara getsə də, ayağını Şuşadan kəsmir, vaxtaşırı Qarabağa üz tuturdu. Sonralar, yeni 1960-cı ildə Şuşanın "Çöl qala" məhəlləsində həyat evi almışdı, məzuniyyətini bu evdə keçirirdi. Yeri gəlmişkən, bu ev Üzeyir Hacıbəyovun ev muzeyinin qonşuluğunda yerləşirdi. Hər il onun doğum gününü, yeni avqustun 20-ni mütləq Şuşada keçirirdik. Atamın Ağdamda da böyük mülkü var idi".

O oxuyanda konsert salonlarında qadınların ürəyi gərdəmiş

"Xan Şuşinski çox yaraşıqlı kişiydi. Məşhurluğun da gətirdiyi cazibəylə xanımlar tez-tez ona sevgi məktubları yazdılar. Hətta konsertlərinə tamaşa etməyə gələn xanımların ürəyi də gərdi. O isə həyat yoldaşına sadıqlığı ilə ad çıxarmışdı", - deyər xanəndənin qızı qeyd edir.

Musiqişünas Firidun Şuşinski xatirələrinin birində danışdı ki, filarmoniyadan çıxarkən qarşısını kəsib ona məktublar uzadan xanımlara zarafatla "bu işlərlə qardaşım məşğul olur. Məktubları ona yazın deyərmiş".

Övlad həsrəti və ikinci evlilik

Xan 20 yaşında evlənsə də, bu evlilikdən övladı olmamışdı. "Süsən sünbül bitirmişəm, ömrü başa yetirmişəm, balam hani?" mahnısını oxuyanda, "Allah mənə övladdan başqa hər şey verdi" deyərək Xan əmi, əslində öz qubarını, övlad həsrətini dilə gətirirdi.

35 illik evlilikdən sonra birinci xanımı təkəddir ki, Xan evlənilib, oğul-uşaq sahibi olsun. Öz qohumlarından biri ilə həyat yoldaşını evləndirir. İlk övladı Bəyimxanım dünyaya gələndə Xan Şuşinski artıq 55 yaşına çatmışdı.

"Uzun illərdən sonra dörd övladının olması onu çox xoşbəxt etmişdi. Övladlarına ana, atasının, xalalarının adını vermişdi. Xan Şuşinski özü gözəl musiqilər də bəstələyirdi. Çox zaman bu əsərlər efirlərdə xalq mahnısı kimi təqdim olunurdu. Qızı Bəyimxanımın ilk dəfə dil açıb ona dədə deməsi münasibətilə xanəndə qızına ithafən "Ay qəşəng ceyran" mahnısını yazır. Çox zaman xalq mahnıları kimi təqdim olunan "Qəmər", "Şuşanın dağları", "Ay gözəl", "Məndən gen gəzmə", "Al yanağında", "Dağlarda çiçək", "Gözəl yarım", "Ölürəm, a Ceyran bala" mahnılarının müəllifi Xan Şuşinskiyədir. Mahnılarının, demək olar, hamısı bədahətən yaranıb

Məşhur "Şuşanın dağları" mahnısının da sözləri və bəstəsi Xan Şuşinskiyə məxsus idi və hətta bu mahnıya görə onun "başı da ağrıyırdı".

30-cu illərin əvvəllərində Cavanşirlər nəslindən çıxan tanınmış ziyalıların hamısı repressiya qurbanı olur. O, həmin illərdə yazdığı bu mahnıda "Şuşanın dağları başı dumanlı, qırmızı koftalı, yaşıl tumanlı" ifadələrində bizim indiki bayrağımızı nəzərdə tutub. O, mahnıda Şuşanın həqiqətən də başının bəlalı olduğunu deməyə çalışmışdı. Buna görə xanəndə Xalq Daxili İşlər Komissarlığına çağırılıb, mahnının sözlərinin "Şuşanın dağları deyil dumanlı" kimi oxumaq tapşırılır. O ərəfələrdə xanəndə çox incidilir, 37-ci ildə Hüseyin Cavidin qəzəlləri, şeirlərini muğam üstündə ifa etdiyi üçün bir il səsi alınır, efirlərə çıxma bilmir", - deyər Bə-

yimxanım Verdiyeva qeyd edir.

Lermontovun "qəzəl"inə muğamat

Xan Şuşinski Üzeyir Hacıbəyovda başqa heç bir bəstəkarın yaradıcılığına müraciət etməmişdi. Üzeyir bəylə bir-birlərinə dərin hörmətləri var idi. Üzeyir bəy onu dəfələrlə opera teatrına dəvət etsə də Xan əmi, "Mən üzümə kraska vurub camaat qarşısına çıxma bilmərəm" deyirmiş. Üzeyir bəyin könlünü almaq üçün də "Məşədi İbadin toyunu elədim bəsdir" deyərmiş. Söhbət "O olmasın, bu olsun" filmində Xan əminin oynadığı xanəndə obrazından gedir. Onun "Şahnaz" muğamından oxuduğu parça filmə xüsusi gözəllik qatır.

1934-cü ilin payızında Bakıda Lermontovun 120 illik yubileyi qeyd olunur. Tədbirdə Azərbaycan Respublikasının dövlət və hökumət rəhbərləri ilə yanaşı, Rusiyadan dəvət olunmuş məşhur ədəbiyyat xadimləri də iştirak edirlər. Tədbirin təşkilatçılarından göstəriş gəlir ki, Xan Şuşinski muğam üstündə mütləq Lermontovun şeirlərindən oxumalıdır. Xanəndə məcburən Lermontovun şeirlərindən birini köçürüb, qavalın içərisinə yapışdırır və muğam üstündə Lermontovun şeirini oxuyur. Tədbirdən sonra M. Bağırov yaxınlaşıb, razılığını bildirərək - Xan, yaxşı oxudun, amma yaman qavalın içinə boylanırdın?, deyər zarafat edir.

Əslində, bu hekayənin içində həmin dövrün ağır məhdudiyyətlərini görmək olur.

Böyük Teatrın aparıcı solisti, SSRİ Xalq Artisti İvan Semyonoviç Kozlovski

konsertlərin birində onun səsinin gücündən heyretə gəlib, iki əli ilə başını tutub və "Aman Tanrım, bu necə səsdir, bu ilahi vergidir", deyər qışqırıb. Halbuki Sovet İttifaqının ən zil səsləli tenoru o özü sayılırdı.

Bəyimxanım xanımın dediyinə görə, məşhur xanəndə Bülbülə birlikdə Xanın səsinə qulaq asan italyalı müğənnilər onun zil səsinə heyran qalaraq xahiş ediblər ki, boğazını göstərsin. Onlar Xanın boğazında hansısa bir səsgücləndirici qurğunun olub-olmadığını bilmək istəyirdilər.

"Ulu öndər Heydər Əliyev hər zaman Xan Şuşinski şəxsiyyətinə, sənətinə yüksək dəyər verirdi. Ulu öndər Mərkəzi Komitədə işləyərkən ayda bir dəfə zəng edib atası ilə söhbət edər, atamla hal-əhval tutardı. Onların dostluğu çoxdan başlamışdı. Atamın ilk mənzili Həsən Əliyevin mənzili ilə qonşu idi və Heydər Əliyevlə də orada görüşüb, tanış olmuşdular. Heydər Əliyevin hər zəngi atama böyük qürur verirdi, çox şad olurdu. Heydər Əliyev bir dəfə zəng eləyib dedi ki, sənə Hökumət Evinin arxasında ev verəcəm, neçənci mərtəbəni istəyirsən?"

Bu insanın o qədər işin arasında, hətta neçənci mərtəbənin verilməsinə belə diqqət etməsi bizi heyretləndirmişdi. Mənzil verildi, elə evə köçərkən qapının ağızını iki nəfər kəsdi ki, sizə təcili telefon çəkəliyə, Heydər Əliyev zəng vuracaq. Atama həmin gün dünyanı bağışlamışdılar. Çox şad olmuşdu, ulu öndərin bu diqqəti hamımızı xoşbəxt edirdi. Atam həmişə deyirdi ki, mən uzun bir ömür yaşadım, çox rəhbərlər gördüm, ölkələr gözdüm, Heydər Əliyev qədər ölkəsinin mədəniyyət xadimlərinə sənətə, sənətkarına, insana dəyər verən ikinci rəhbər görmədim. Biz həmişə ailə olaraq Heydər Əliyevi böyük sevgi ilə xatırlayırıq. Biz xoşbəxt xalq ki, Allah bizə belə bir rəhbər qismət etmişdi. 2001-ci ildə ulu öndərimizin sərəncamı ilə Xan Şuşinskiyə anadan olmasının 100 illik yubileyi bütün ölkədə təntənə ilə qeyd edildi. Bu həm Xan sənətinə, həm də Azərbaycan mədəniyyətinə göstərilən böyük diqqət və sevgi demək idi", - deyər Bəyimxanım Verdiyeva qeyd edib.